

ÖRÖKSÉG

CSUKA ZOLTÁN

SZÉKÁCS JÓZSEF EMLÉKEZETÉRE

Száz esztendeje, hogy meghalt, és száznegyven éve, hogy életének példamutató nagy műve, a *Szerb népdalok és hősregék* Pesten a Tratner—Károlyi könyvműhelyében megjelent. S címlapján már ott állhatott az „eredetiből fordítá”, vagyis a magyar költő nem közvetítő nyelvből merített, hanem eredetiből, ami még ma is, a fordítástechnika nagy kifejlődése, s már-már mesterséggé válása idején is lényeges és alapvető különbség. Székács József fiatal korában, a Nikolics család révén ismerkedett meg a szerb nyelvvel, 1825-ben kezdett fordítani, s majd egy évtized leforgása alatt összeállt és meg is jelenhetett a mű, aminél azt sem szabad felejtenünk, hogy majd tíz évvel a magyar népköltés első kötete előtt látott napvilágot. Tehát Székács még a magyar népköltésből sem meríthetett ihletet és erőt, amint ezt későbbi követői tették. S hogy milyen ereje volt ennek az első fordításnak, azt nemcsak őszinte magyarországi visszhangja tanúsítja, hanem az is, hogy — átdolgozás után — 1887-ben, tehát tizenegy évvel halálát követően, újabb kiadásra kerülhetett sor.

Most, hogy halála századik évfordulóján Székács Józsefre emlékezünk, mindenekelőtt a nagy előfutárról szólunk és arról, milyen nagy jelentősége van, hogy a magyar költőműfordítók ezzel a velük egy égbolt alatt élő, számszerűleg kis népek bontakozó irodalmait is megbecsülték. A keskeny ösvényen elinduló Székács még megérhette a teljes elismerést, az Akadémia bábérkoszorúját, de alig néhány évtizeddel később már azt is látnia kellett, hogy a polgári liberalizmus idején hogyan magyarazzák félre és hamisítják meg a szabadságesezméket, amelyek a felvilágosodás korát fűtötték és nagy alkotásokra, tettekre buzdítottak. Azt azonban még nem tudhatta, hogyan kell ennek az ösvénynek sokáig járatlannak maradnia, s hogyan kell még később ingoványokba vagy olyan szédítő szakadékok szélére jutnia, ahol a tudatos vagy öntudatlan félreértés gyakran az alaptalan vádak mélyébe taszította utódait. Még nem tudhatta, hogy az olyan fennen köszöntött és hirdetett huszadik század milyen orcapirító szegényt hoz a szocialista eszméket eláruló ún. nemzetiszocializmussal, az erőszak és kegyetlenség hosszú évtizedeivel, amikor a népek megértése helyett népek kitelepítésével, sőt teljes kiirtásával

próbálkozott mindaddig, amíg a fenevadat barlangjába vissza nem szorította a józan ész összefogása. Mert a „háromszáz építőmesterek”, a Kőműves Kelemenek saját bőrükön tapasztalhatták a népmese igazát: amit nappal építettek, azt a gonosz tündér éjjel lerombolta, s a szívós építők másnap reggel előlről kezdhettek mindent. Volt idő, amikor Magyarországon — a század kezdetén, az első nagy világháború előtt és utána sokáig — még csak nem is gondolhattak a nagy előfutárok, a Székács Józsefek és Zmaj Jovan Jovanovićok munkájának folytatására. Még mindig azzal a sznob úri-polgári felfogással kellett küzdeniük, hogy a szomszédos, ún. kis népek irodalmi nem érdeklik a magyar olvasót. Az Egyetemi Nyomda is csak akkor szánta rá magát az első szerb, horvát és szlovén regény kiadására, amikor már a második világháború réme fenyegetett, és amikor az első három regény végre megjelenhetett, a háború is kitört és mindent lerombolt. Csak a második világháború befejezése után lehetett a munkát újra kezdeni, de — legalábbis délszláv vonalon — megint hosszú évekre megszakadt a munka, sőt az egykori előfutárok követői bélyegessé váltak és eltűntek a mindennapi életből. A megpróbáltatások után azonban annál nagyobb lendületet kapott a munka, és ma, száz évvel Székács halála után megállapíthatjuk, hogy a Székács Józsefek világitótornyai fényesebben ragyognak, mint valaha, és a magyar fordítók messze megelőzték délszláv társaikat.

Ma biztos megállapíthatjuk, hogy a művészi fordítás mifelénk soha olyan magas színvonalra nem emelkedett és soha olyan megértő támogatásra nem talált, mint ma, amikor végre valóban nekiláttunk a szocializmus építésének. S ha mi, ötven év előtt pályájukat kezdő műfordítók immár a pálya végéhez közeledünk, legfeljebb azt kívánjuk az anyai támogatást és megértést élvező fiatal utódoktól, hogy azért az elődökről se feledkezzenek meg, sem azokról, akik már sirjukban nyugosznak, sem azokról, akik ahhoz közelednek. Csak el ne bizakodjanak, csak emberségesek maradjanak, és sikereikben se feledkezzenek meg az emberségességről. Mert anélkül nincs szocializmus és nincs jövő. Anélkül csak kannibalizmus van. A végén úgyis csak tetteinkről és eredményeinkről ítél meg bennünket az utókor. Így lehet valósággá, közös kincssé a hajdan leírt verssor: „utánunk jövőknek hadd fakadjon belőlünk is új, éltető tej!” S ne áfium. Se maszlag.

Én ebben látom Székács József, a *Szerb népdalok és hősregék* nagy magyar fordítójának üzenetét.

